

УДК 330.101

Штефан С.І.

старший викладач кафедри економічної теорії  
Харківського національного університету міського господарства  
імені О.М. Бекетова

## СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

## MODERN FEATURES OF STRUCTURAL POLICY IN UKRAINE

## АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто теоретичні основи аналізу структурної перебудови, забезпечення гомогенності економічного простору. Досліджено особливості формування системи регіональних ринків, створення конкурентного середовища, забезпечення інвестиційної привабливості регіонів. Проаналізовано механізм структурних зрушень, що є передумовою системного реформування української економіки.

**Ключові слова:** структурна політика, конкурентоспроможність, кредит, стратегія структурних зрушень, інвестиційний потенціал, інвестиційне фінансування, модернізація фінансових інститутів.

## АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены теоретические основы анализа структурной перестройки, обеспечение гомогенности экономического пространства. Исследованы особенности формирования системы региональных рынков, создание конкурентной среды, обеспечение инвестиционной привлекательности регионов. Проанализирован механизм структурных сдвигов, определяющий системное реформирование украинской экономики.

**Ключевые слова:** структурная политика, конкурентоспособность, кредит, стратегия структурных сдвигов, инвестиционный потенциал, инвестиционное финансирование, модернизация финансовых институтов.

## ANNOTATION

The article deals with the theoretical framework for the analysis of structural adjustment, ensuring the homogeneity of economic space. The features of the formation of regional markets, creation of a competitive environment, providing investment attractiveness of regions are investigated. The mechanism of structural changes determining the system reform of the Ukrainian economy is analyzed.

**Keywords:** structural policy, competitiveness, credit, strategy of structural changes, investment potential, investment financing, modernization of financial institutions.

**Постановка проблеми.** Аналіз проблеми передбачає визначення ролі і місця фінансових інститутів, необхідність їх модернізації у ході реалізації пріоритетних завдань сучасної української економічної політики, спрямованої на структурну перебудову та підвищення конкурентоспроможності української економіки.

В умовах системної кризи інтенсивність регулятивних функцій держави щодо зміни структури економіки має зростати. Важливо вибрати правильний напрям стратегії структурних зрушень, що дасть можливість максимально мобілізувати наявні ресурси і використовувати доступні технології. Як показує світовий досвід, це має бути виробництво продукції з високою часткою доданої вартості.

В Україні пріоритетними завданнями реалізації структурної політики мають стати освоєння виробництва продукції, що забезпечує

стратегічну незалежність від імпорту, передусім матеріалів з високими та надвисокими властивостями техніки, телекомунікаційних технологій та зв'язку, судно- та авіабудування, розвиток наукомістких галузей (мікроелектронної, авіакосмічної, автомобілебудування), прискорення розвитку легкої промисловості, становлення та розвиток виробництва власних комп'ютерів, інформаційних та програмних технологій.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідники проблеми приділяють значну увагу функціонуванню і розвитку фінансових інститутів, які постійно модернізуються адекватно сучасним вимогам економічного розвитку. Зокрема, В. Геєць і А.С. Гальчинський обґрунтували ліберально-демократичні засади модернізації суспільства [4, с. 75], П.Є. Матковський, Р.І. Бугрин дослідили методологічні основи модернізації [3, с. 48], М.Й. Дмитренко, М.М. Свічинський [5, с. 22-30] аналізували національну специфіку модернізації економіки, А.Ф. Мельник визначив цілі та завдання структурної політики держави, механізм структурної корекції національної економіки [9, с. 3] тощо.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Проте потребують подальшого обґрунтування механізм впливу фінансових інститутів на траєкторію розвитку і сталість економічної системи. Важливим є аналіз механізму реалізації структурної політики, визначення пріоритетних напрямів структурного реформування.

**Постановка завдання.** Метою статті є спроба обґрунтування теоретичних основ і механізму регулювання структурної перебудови національної економіки, моделювання наслідків впливу структурних змін на ефективність економічного розвитку регіонів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Реалізація сучасної структурної політики України передбачає наявність цілей та завдань структурної корекції національної економіки, використання інструментарію впливу на формування та коригування основних структурних пропорцій, ефективне регулювання структурної перебудови національної економіки.

Пріоритетними напрямками можуть стати: розвиток наукомістких та високотехнічних галузей; підтримка галузей АПК; транзитні транспортні перевезення та телекомунікації;

розвиток рекреаційно-туристичного комплексу України.

У програмних документах уряду України визначено такі цілі структурної політики, які мають стратегічне і тактичне спрямування: встановлення оптимальних макроекономічних пропорцій та формування раціональної структури національної економіки; формування інноваційної моделі економічного розвитку; підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва та збільшення експортного потенціалу країни; розвиток виробництв, які здатні на внутрішньому ринку замінити імпорту продукцію; зниження ресурсомісткості і насамперед енергоємності виробництва; розвиток конкуренції через реструктуризацію та диверсифікацію виробництва.

Під час формування структурної політики важливе значення має вибір пріоритетних напрямів розвитку окремих видів виробництв, галузей, регіонів. При цьому враховують такі критерії пріоритетності:

1) наукомісткість і високотехнологічність виробництва, тобто коли галузь функціонує на використанні новітніх технологій, які відповідають світовим зразкам, а вироблена продукція задовольняє вимоги споживачів і є конкурентоспроможною;

2) експортний потенціал галузі (продукція підприємств такої галузі демонструє можливості швидкого нарощування експорту, склалися сприятливі умови та перспективи посилення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, є стійкі конкурентні переваги галузі);

3) перспективи попиту на продукцію галузі на внутрішньому ринку;

4) досягнення вищої індустріальної стадії розвитку;

5) мінімізація залежності від імпорту сировини, енергії та зниження ресурсомісткості виробництва до оптимального рівня;

6) позитивний побічний ефект (якщо прискорений розвиток цієї галузі сприяє підвищенню ефективності в інших секторах економіки, зумовлює мультиплікативний ефект в економіці, вона є пріоритетною);

7) можливість вирішення соціальних та екологічних проблем, гарантування безпеки країни, забезпечення зростання наукового та інтелектуального потенціалу країни.

До концептуальних орієнтирів структурної перебудови економіки України, які створюють умови її здійснення, слід віднести: подолання технічної відсталості та оновлення технологій; реструктуризацію виробництва; збільшення порівняльних переваг національних виробників відносно іноземних конкурентів; згортання енергоємних трудо- та матеріаломістких галузей і товарних груп; розвиток ресурсозберігаючих виробництв; пропорційний територіальний розвиток; формування розвинутого споживчого сектору; зниження негативних наслідків структурних перетворень для ринку праці (структур-

ного безробіття); підвищення соціальної орієнтації економіки.

Важливий напрям структурного реформування економіки пов'язаний зі збереженням та послідовним нарощуванням економічного потенціалу на основі ефективного використання як внутрішніх територіально-ресурсних можливостей, так і тих, що виникають у результаті поглиблення економічної глобалізації та інтеграції.

Досягнення поставлених цілей передбачає використання таких інструментів як державні інвестиції, пільгові кредити, субсидії, державні (регіональні) програми, державна підтримка, державні гарантії приватним інвесторам, пільги в оподаткуванні та інвестуванні, державні замовлення та закупки.

Структурне коригування національної економіки здійснюється методами прямого і непрямого (опосередкованого) регулювання.

До методів прямого регулювання відносять:

1) визначення пріоритетів структурної трансформації національної економіки, розроблення державних програм структурної перебудови та реструктуризації виробництва;

2) фінансове забезпечення структурних зрушень в економіці шляхом прямого державного інвестування та кредитування;

3) формування спеціальних фондів для фінансування програм структурної перебудови економіки;

4) залучення та спрямування іноземних інвестицій на цілі структурної трансформації економіки;

5) використання системи державних замовлень та закупок.

Опосередковане регулювання структурної перебудови національної економіки передбачає реалізацію системи заходів, пов'язаних:

1) з наданням податкових і кредитних пільг та їх диференціацією за відповідними галузями, які визначені як пріоритетні;

2) страхуванням і гарантуванням іноземного інвестування та кредитування галузей, які здійснюють структурне оновлення виробництва;

3) здійсненням політики прискореної амортизації;

4) фінансовою селективною підтримкою пріоритетних виробництв та розробленням державних програм санації підприємств.

Недостатній рівень розвитку інститутів фінансового ринку України, а також низька ефективність їх функціонування поряд із іншими негативними факторами стримує реалізацію основних завдань структурної політики країни. У сучасних умовах господарювання дана проблема набуває особливого значення. Проблеми оптимізації роботи фінансового ринку приділяється значна увага, та не зважаючи на це, ще багато нагальних проблем у фінансовій сфері залишаються невирішеними, що вимагає подальшої розбудови вітчизняної системи інститутів фінансового ринку, наближення її загальноєвропейських стандартів.

Для покращення цього становища було розроблено систему заходів щодо формування фінансових чинників підвищення ефективності функціонування та загальної модернізації національної економіки, а саме створення стратегії реструктуризації фінансової сфери, орієнтованої на забезпечення поживлення та розбудови вітчизняного ринку фінансових послуг, котрий у підсумку зможе належно задовольняти потреби реального сектору необхідними фінансовими та інвестиційними ресурсами та сприяти динамічному соціально-економічному розвитку країни в умовах інтеграції у глобалізований фінансовий простір. Ця стратегія має базуватися на таких засадах, як визначення оптимальних масштабів бізнесу з урахуванням поточних тенденцій з метою мінімізації втрат, підвищення конкурентоспроможності регіонів, а також визначення потенціалу підвищення ефективності діяльності інвестиційних інститутів і визначення оптимальних бізнес-моделей для майбутнього розвитку фінансових установ.

Модернізація фінансових інститутів України на сучасному етапі почалася з теоретичних розробок та практичних рекомендацій щодо удосконалення нормативно-правового поля у частині регулювання інвестиційних операцій і оподаткування їх учасників, а також розширення можливостей кредитних спілок у сфері інвестування залучених коштів у інструменти фінансового ринку. Також на сучасному етапі надано науково-практичні рекомендації щодо стимулювання ощадної та інвестиційної спеціалізації комерційних банків, запроваджені ефективні моделі публічної звітності фінансових інститутів та встановлені підвищені вимоги щодо розміру статутного капіталу комерційних банків. Стратегія розвитку фінансового сектора всієї України визначає напрями державної політики, формулює пріоритетні завдання і передбачає комплекс ключових заходів правового і інституціонально-організаційного характеру, спрямованих на розвиток основних складових фінансового сектора. Положення цієї стратегії є базою для розробки і перегляду існуючих програм структурної перебудови та підвищення конкурентоспроможності української економіки [4, с. 75].

Таким чином, відповідно до стратегії, необхідно вирішити такі пріоритетні завдання:

- провести реформу державного регулювання;
- підсилити конкурентоспроможність вітчизняних фінансових установ;
- переорієнтувати попит вітчизняних суб'єктів господарювання на внутрішні джерела фінансування;
- забезпечити зменшення трансакційних витрат залучення капіталу;
- сформувати сприятливі передумови для появи нових фінансових інститутів, інструментів і послуг;
- впровадити дієві системи захисту прав і законних інтересів споживачів;

– створити сприятливий інвестиційний клімат.

Передбачені цією стратегією заходи дозволять забезпечити умови для випереджаючого розвитку фінансового ринку в порівнянні з темпами зростання ВВП. На жаль, досягнення стійкого і якісного зростання залежить від вирішення внутрішніх структурних проблем на основі розширення внутрішньої ресурсної бази за рахунок зовнішнього фінансування. Нарощування зовнішнього боргу державним, банківським та іншими секторами економіки в умовах відсутності захисних механізмів, здатних забезпечити національний суверенітет фінансового сектора в процесі інтеграції у глобальну економіку, підриває довгострокові основи монетарної стабільності.

У сучасних умовах поширення глобалізаційних процесів зростає роль та значення активної регіональної політики, де особливою актуальністю набуває проблема ефективного використання економічного потенціалу регіонів. Тобто постає об'єктивна необхідність підвищення конкурентоспроможності регіонів, враховуючи як внутрішні так і зовнішні чинники. Конкурентоспроможність регіону в умовах посилення суперечностей глобалізації виступає як готовність відповідати на виклики глобального середовища, здатність адаптуватися до зміни умов, до пошуку і захисту локальних конкурентних переваг, підтримання або покращення позиції регіону в глобальній конкуренції. У формуванні конкурентних переваг регіону і забезпеченні економічного зростання держави визначальна роль належить залученню інвестицій.

По-перше, інвестиції є складовою ВВП країни і ВРП регіонів, їх динаміка сприяє формуванню не лише поточного стану розвитку економіки, а й визначає передумови забезпечення стійкого економічного зростання. По-друге, саме інвестиції можуть стати дієвим чинником реструктуризації вітчизняної економіки, а з тим і формування передумов до виробництва конкурентоспроможних товарів і послуг.

Важливе місце серед джерел інвестування структурних зрушень в економіці належить банківському кредиту. Через механізм кредитної системи позичковий капітал перерозподіляється між галузями економіки. Проте останнім часом існує суперечність між орієнтирами розвитку банківсько-фінансового і реального секторів економіки. Так, структура банківських кредитів за галузями та термінами не відповідає потребам модернізації економіки – переважна частка кредитів спрямована у поточну діяльність. Найбільша частка кредитів зосереджена в переробній промисловості та торгівлі, на які припадає 62% обсягу кредитів [6; 7].

Структура інвестицій за видами промислової діяльності, наведена у таблиці 1, свідчить про їх низький відсоток у високотехнологічні галузі виробництва [6, с. 128].



Таблиця 1  
Структура інвестицій за видами  
промислової діяльності

Види діяльності	2010	2011	2012	2013
Промисловість	100,0	100,0	100,0	100,0
Добувна промисловість	28,2	27,3	30,6	22,8
Споживчі галузі*	15,2	14,3	13,7	14,6
Сировинні галузі**	29,5	26,2	20,4	21,7
Машинобудування	8,6	7,1	7,3	6,0
Інші галузі промисловості	0,7	0,7	0,6	-
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	17,8	24,3	27,4	34,9

\*Легка та харчова промисловість

\*\*Обробка деревини та виробництво виробів із деревини, окрім меблів; целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність; виробництво коксу, продуктів нафтопереробки; хімічна та нафтохімічна промисловість; виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції; металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів

Відсутність інвестиційних ресурсів призвела до вкрай повільного впровадження новітніх технологій. Як наслідок, посилюється дрейф країни до неефективної сировинної моделі економіки. Близько 70% експорту складають сировина і сільгосппродукція: сталь, метали, хімікати, зерно і сояшник. Країна практично не виробляє готову продукцію, конкурентну на внутрішньому і зовнішньому ринках. Це проявляється у зменшенні інвестиційного потенціалу міжнародного капіталу та недовірі іноземних інвесторів, що провокує економічну рецесію і не сприяє виходу з кризи. Сталий приплив іноземних інвестицій у вітчизняну економіку є дуже актуальним для її модернізації. Прямі іноземні інвестиції – це не тільки і навіть не стільки фінансовий ресурс, а й нові технології, обладнання, ноу-хау, маркетингові стратегії тощо. На зміну коротким спекулятивним вкладенням з офшорів в економіку України мають прийти довгострокові інвестиції в промисловість, сільське господарство, інфраструктуру. Нарощування частки високотехнологічних виробництв підвищить загальну конкурентоспроможність вітчизняної економіки. Наразі усі провідні держави ведуть жорстку конкуренцію за інвестиційні потоки, спрямовуючи їх у свої економіки.

На жаль на даному етапі лише окремі технологічні парки реалізують інноваційні проекти за стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності, не маючи при цьому фінансової підтримки держави. Недостатньо реалізується освітній та науковий потенціал, насамперед, вищих навчальних закладів у сфері високих технологій.

Як наслідок, науково-технічна сфера перебуває у занепаді. В Україні продукції, яка належить до 5-го технологічного укладу, випускається лише 4%, тоді як 3-й технологічний уклад складає менше 58%, а 4-й – 38%. Частка високотехнологічної продукції у структурі ВВП становить менше 1%. В останні роки на науку і

науково-технічні відкриття витрачається лише 1,2%, з них із держбюджету – всього 0,4%, що на порядок менше, ніж у розвинених країнах. Для промисловості ці показники мають ще нижчі значення – 0,56 і 0,08% відповідно. Інноваційну діяльність нині здійснює лише кожне десяте підприємство, тоді як у розвинених країнах частка інноваційно-активних підприємств сягає 70% [6, с. 3]. Останній показник має бути орієнтиром і для української економіки, інакше неможливо досягти мети: до 2020 року вивести Україну до рівня держав-лідерів. Передумовою цього є повернення державі активної ролі в ринковій економіці. Адже ринок підпорядкований закону максимізації прибутку, а тому бізнес відмовляється вкладати кошти в інновації, побоюючись ризику. У жодній країні світу бізнес не є локомотивом інноваційного розвитку без спеціальних зусиль держави, яка повинна виступати головним замовником інновацій і високих технологій. Лише держава, яка орієнтована на збільшення сукупного суспільного блага, може задати інноваційний вектор розвитку національної економіки загалом, а не окремих компаній. Адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації, підвищення її конкурентоспроможності, а також переорієнтація інновацій на ринковий попит і споживача повинні бути пріоритетом. Мова може йти про створення сприятливих умов для розвитку сучасних галузей інформаційних технологій. Нинішній стан українського ІТ-сектора дозволяє лідирувати у списку найперспективніших галузей щонайменше десять років. Наразі у цій сфері працює близько двох тисяч компаній і зайнято близько сорока тисяч працівників, а річний обсяг експорту програмної продукції та послуг становить понад 1 млрд дол. США. Стан світового ринку та конкурентні переваги України створюють хороші стартові умови для економічного прориву в цій галузі. Проте щоб не втрачати ці переваги і запровадити через 5-6 років новітні ІТ-технології, потрібно закласти в бюджеті кошти на такі довгострокові завдання. Держава має інвестувати в ризиковані, але перспективні проекти на партнерських умовах разом з приватним бізнесом, зокрема з комерційними банками.

Щоб забезпечити реалізацію інноваційного вектора модернізації економіки України, необхідно вжити низку заходів, а саме:

- розроблення програми розвитку національної інноваційної системи, в якій передбачити шляхи інтеграції системи освіти, науково-технологічної сфери та промисловості навколо виробництва високотехнологічної продукції, де мають бути визначені основні пріоритети інноваційної моделі розвитку;

- удосконалення законодавчої бази функціонування інноваційної сфери, через внесення змін в існуючі закони, які будуть спрямовані на формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності;

- захист прав інтелектуальної власності;
- залучення венчурних інвестицій до фінансування інноваційної діяльності;
- створення корпоративних навчально-наукових структур;
- забезпечення пільгового режиму реалізації інноваційних проектів.

Слід констатувати, що у ході структурної модернізації економіки України і її регіонів не усунені накопичені структурні диспропорції; формування майбутніх структурних характеристик економічної й фінансової систем не цілеспрямоване на врахування майбутніх ризиків і тенденцій розвитку; не сформовані захисні і стабілізаційні антициклічні механізми та дієві важелі управління економічною системою, що дозволили б забезпечити сталий і збалансований економічний розвиток.

Сучасна криза продемонструвала структурну вразливість економіки України та нестійкість її фінансової системи. Без усунення структурних диспропорцій у галузевій структурі економічної системи та розривів у рівнях розвитку окремих сегментів фінансової системи відбувається уповільнення економічної динаміки та поглиблення дисбалансів фінансової системи, що призведе до нагромадження потенціалу фінансової дестабілізації у майбутньому. Для виправлення цих структурних диспропорцій необхідно провести модернізацію економічної та фінансової систем, що неможливо без стимулюючої грошово-кредитної політики. Відтак, пріоритетом грошово-кредитної політики у сучасний період розвитку України у першу чергу має стати забезпечення структурної модернізації економічної і фінансової систем країни на основі вирішення традиційної для України суперечності між завданнями макроекономічної стабілізації та монетарним стимулюванням зростання. Вирішення цієї суперечності лежить у площині ефективного поєднання антикризових дій і модернізації монетарних заходів [10, с. 172].

**Висновки.** Таким чином, забезпечити стале збалансоване економічне зростання країни, ефективну структурну регіональну політику здатна грошово-кредитна політика, пріоритетом якої є стабілізація темпів інфляції на основі створення умов для нарощування пропозиції товарів і послуг через розвиток конкуренції,

вдосконалення ринкової інфраструктури, розвиток механізмів раціонального розміщення та ефективного використання фінансових ресурсів шляхом комплексного застосування заходів грошово-кредитної, податкової, конкурентної, структурної політики, шляхом створення гнучкої та ефективної інституційної системи мобілізації і розміщення позичкових капіталів, розвитку механізмів довгострокового кредитування, заохочення сполучення капіталів комерційних банків і промислових підприємств, що дозволяють спрямувати грошові ресурси у модернізацію виробництва.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амоша О. І. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська та ін. ; за заг. ред. В.П. Вишневського. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?id>.
2. Аузан А. Приоритеты институциональных преобразований в условиях экономической модернизации / А. Аузан, Г. Сатаров // Вопросы экономики. – 2012. – № 6. – С. 65-74.
3. Бугрин Р.И. 2012 ЛНУ имени Ивана Франко, ЭКФ – 48 с. Проблемы развития финансового рынка в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://libfor.com>.
4. Гальчинський А.С. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2007–2015 роки). Шляхом європейської інтеграції / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць (та ін.) – К., 2007. – С. 75.
5. Дмитренко М.Й. Економіка України в глобальному просторі: філософія економічного розвитку / М.Й. Дмитренко, М.М. Свічинський // Фінансовий простір. – 2011. – № 4. – С. 22-30.
6. Експрес-випуск: Капітальні інвестиції в Україні за січень-грудень 2013 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Кредиты бизнеса: рейтинги и тарифы кредитов на развитие бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.prostobiz.ua/kredity](http://www.prostobiz.ua/kredity).
8. Матковський П.С. Модернізація економіки України: витоки, сутність, очікувані результати / П. С. Матковський. – Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаніка. – 2012. – С. 171-182.
9. Мельник А.Ф. Національна економіка / А.Ф. Мельник. – Економіка, Донецьк. – 2014. – 200 с.
10. Штефан С.І. Модернізація інституційної структури фінансового ринку України / С.І. Штефан. – Науково-технічний збірник комунальне господарство міст. Серія: Економічні науки. ХНАМГ, 2013 р. – Випуск № 108. – С. 169-179.